

Nowaýy türkmi, çagataýmy, özbekmi?

Category: Edebi makalalar, Kitapcy

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Nowaýy türkmi, çagataýmy, özbekmi? NEVAI KIMDIR? TÜRK MÜ, ÇAĞATAY MI, ÖZBEK MI?

Timur Hocaoğlu dostumuz geçen günlerde “Ali Şir Nevai Kimdir?” sorusunu ortaya atıp yazdılar: Özbekistan’da Nevai Özbek şairi diye tanınıyor. Özbeklerin Nevai’yi kendilerinin diye bilmeleri yanlış değil, doğrudur. Ama Ali Şir Nevai’yi «Özbek şairi» olarak bilmeleri yanlıştır.

Çünkü, Nevai 15. asırda kendi söylediğine göre **Türktü ve Türk şairiydi**. 1920 yılına kadar **Türkistan’da Özbek milli kimliği düşüncesi yoktu. Özbek milli kimliği düşüncesi Sovyet devrinde yaratıldı**. 1924 yılından sonra kendilerini Özbek olarak kabul eden bugünkü Özbekler şüphesiz ki tertemiz Türk kanı taşımaktadırlar.

Son günlerde bana Timur dostumuzun yazdıkları hakkındaki görüşlerimi soran Özbekistan’daki ve yurt dışında yaşayan “Facebook”daki arkadaşlarım, bilhassa Afganistanlı Özbek kardeşlerim peşpeşe müracaat ettiler. Şu sebeple ben kendi şahsi fikirlerimi ortaya koymayı uygun gördüm.

Söylemem gerek ki şimdi bu konulara girmeden önce, -hepsi hepsi bir gün önce, ben Timur Bey dostumuzun yazdıklarından habersiz iken- Azerbaycan’ın yeni çıkacak olan **Kitapçı yayınları** tarafından sorulan sorulara cevap yazarken “Sizin için geleneğin esası nedir?” sorusuna “Benim için geleneğin zemini önce Türkî dilim ve halkımın ruhunun bir parçası olan yüreğimdir” diye cevap yazdığımı hatırladım.

Timur Bey dostumuz şahsen benim için aşık olan bir gerçeği yazmış. Gerçekten de 15 asırda Özbek milli kimliği düşüncesi yoktu ve büyük ecdadımız aynen -kendi deyişiyle- Türk şairiydi. Ama bana göre “Ali Şir Nevai Özbek şairi değildir” veya “Ali Şir Nevai’ye Özbek şairi demek yanlıştır” demek de

yanlıştır.

Bugün yalnız Özbekler değil **kardeş Türkmenler**, "**Ali Şir Nevai Türkmen şairidir**"; kardeş Uygurlar "Ali Şir Nevai Uygur şairidir" diye yazıyorlar. Ali Şir Nevai'nin Türkî şair olduğu aşikar ise Özbekler, Uygurlar ve **Türkmenlerin iddialarınının da gerçek olduğunu reddetmek mümkün değildir**.

Şimdi internet sisteminin Özbekistan'a girmesi ve benim de buna katılmamdan sonra Kaşgarlı bir kardeşimiz "Nevai Uygur ise neden siz Özbekler ona Özbek şairi diyorsunuz?" diye bana soru sorduğu hala hatırımdadır. Ben o zaman "ecdadımız Nevai, Özbeklerin de Uygurların da ama önce onu en çok araştıran ve ona rağbet edenidir. Bu meselede ise Nevai benimdir diyen birçok halkın Özbekler kadar büyük ve verimli işler yapmadığı reddedilemeyecek bir gerçektir" diye cevap yazmıştım.

Üstad **Erkin Vahidov**'un da "Nizami Türk mü, Fars mı" sorusuna; "Nizami hazretleri hangi halk tarafından daha fazla okunuyorsa o hakındır" diye cevap verdiğini hatırlıyorum.

Aynı şu sebeptedir ki biz Özbekler, mütefekkir ecdadımızın sözüne uygun hareket ederek "Ali Şir Nevai Türk şairi idi" demekte de bugün ortaya çıkan tarihi duruma binaen "Ali Şir Nevai Özbek'tir ve Özbek şairidir" demekte de haklıyız ve bu asla yanlış değildir. Yanlışlığı bana veya Timur Hocaoğlu'na nasıl aşikâr olmasın? Milyonlarca Özbek'in böyle demesi yanlış değildir. Zira bu halkın büyük bir kısmının benim veya Timur Hocaoğlu'nun bildiği meseleden habersiz; o "Türk" dediğinde önce Türkiye vatandaşlarını göz önüne getirdiğini hesaba katmamak mümkün değildir. Ayrıca, bugün "Türk" adı ile adlandırılan, kendini Türk kabul eden Türkiye vatandaşı kardeşlerimizin -aydınları hesaba katmazsak- şimdiki Özbek, Kazak, Hakas, Tatar vb. halkları Türk olarak kabul etmeleri için çok zor. Şimdi, 1920 li yıllarda **Mustafa Çokay** Türkiye'de bulunmuş, "buradakiler Türkistan'da yaşayan halkları da onların dilinde konuşmayı da kesinlikle bilmiyorlar" diye yazdığını hatırlarsak şimdilik bu meselede zamana ihtiyaç olduğu açıktır.

Türkiye bugün Türk dünyasının hem iktisadi, hem askeri, hem de siyasi yönden en güçlü ülkesidir. Türklük ülküsü Türkiye'de

güçlüdür ama ülkedeki mevcut ülkelerin önünde değil arkasındadır.

Bugünkü dünya önceki asırlardaki gibi ilim irfan gayelerinin sınırı değil yalnız ve ancak ticaret ve menfaatler çatışmasının hâkim olduğu acımasız bir dünyadır. Bir anne ve babanın dünyaya getirdiği ağabey ve kardeş ticaret dünyasına girer girmez önce yalnız kendi menfaatini düşündüğü gibi; kazanan ağabeyin kâr etmeyen kardeşini değil öz evladını düşünmesinin tabii olduğu gibi; Türk birliği bilincine ne kadar sadakatli olsa da Türkiye birinci olarak kendi menfaatlerini gözetmektedir. Bu mevcut şartlarda tabiidir.

Bütün batı dünyasının bir zamanlar Türk birliğini reddedip onu siyasi olarak utanılacak bir iş olarak göstermesinin sonucu bu ülkü Türkî halkların -bizim gibi- bir avuç aydınının ihtiyacı durumunda kalıp gittiğini kabul etmemek mümkün değildir.

Vakti ve saati geldiğinde 1924 yılında ortaya çıkan hata düzeltilirse, Özbekistan adı Türkistan'a dönerse, yine yarım asır geçip Özbeklerin tamamı kendini Türk, Türkî, Türkistanlı diye hissetmeğe başlarsa Ali Şir Nevai'nin kim olduğu ve kime ait olduğu meselesi kendiliğinden hallolacaktır. Bunları yazarken bir kısım Özbekler, "Ali Şir Nevai Türk'tü" veya "Ali Şir Nevai Türk şairi idi" demesinler demek de istemiyorum.

Kısacası; Timur dostumuzun düşüncesi gerçektir ama bu gerçeğin yanında günümüzün gerçeklerinin de varlığını unutmamamız gerekir. Diyeceğimi yine tekrarlıyorum: Büyük ecdadımız aynen kendilerinin dediği gibi "Türktü, Türk şairi idi" dediğimizde de bunun yanında "Ali Şir Nevai Özbek'tir ve Özbek şairidir" dediğimizde de haklıyız.

Hurşid DEVRAN. Edebi makalalar